

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΗΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ
ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ
ΓΟΝΕΙΣ ΤΟΥΣ**

ΓΑΛΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

1^η Επιβλέπουσα: Δερμιτζάκη Ειρήνη, Αναπληρώτρια καθηγήτρια Π.Τ.Π.Ε.,

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

2^η Επιβλέπουσα: Μπονώτη Φωτεινή, Αναπληρώτρια καθηγήτρια Π.Τ.Π.Ε.,

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΒΟΛΟΣ, 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο 1: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	3
1.1. Ιδιοσυγκρασία-Προσωπικότητα: Ορισμός και διάκριση των όρων.....	4
1.2. Διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας στα παιδιά.....	5
1.3. Άλλες πλευρές της ανθρώπινης ιδιοσυγκρασίας.....	6
1.4. Η μελέτη της ιδιοσυγκρασίας σε μικρά παιδιά.....	7
1.5. Μέτρηση της ιδιοσυγκρασίας σε μικρά παιδιά.....	8
1.6. Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στον διεθνή χώρο για την αξιολόγηση της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών, με την χρήση άλλων εργαλείων.....	12
1.7. Ο ρόλος του πλαισίου και του φύλου του γονέα στην μέτρηση της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών.....	14
1.8. Η παρούσα έρευνα.....	15
Κεφάλαιο 2: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	16
2.1. Συμμετέχοντες.....	17
2.2. Ερευνητικά Εργαλεία.....	18
2.3. Διαδικασία.....	18
Κεφάλαιο 3: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	19
Κεφάλαιο 4: ΣΥΖΗΤΗΣΗ	22
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	27

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί το ενδιαφέρον σχετικά με τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας των μικρών παιδιών. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν, να μελετηθούν, μέσα από τις απαντήσεις των γονέων, η ιδιοσυγκρασία παιδιών προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας αλλά και να διερευνηθούν πιθανές διαφορές στις αναφορές των γονέων για την ιδιοσυγκρασία του παιδιού τους με βάση το φύλο και την ηλικία του παιδιού. Στην έρευνα συμμετείχαν περίπου 117 γονείς παιδιών από 3 έως 8 ετών, η μεγάλη πλειοψηφία των οποίων ήταν μητέρες (n=104). Η ιδιοσυγκρασία των παιδιών αξιολογήθηκε με τη σύντομη μορφή του Ερωτηματολογίου Συμπεριφοράς του Παιδιού (CBQ-VSF, Putnam & Rothbart, 2006) το οποίο συμπληρώνει ο γονέας για το παιδί του. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 36 ερωτήσεις σχετικά με το πώς αντιδρά το παιδί σε καταστάσεις και ερεθίσματα της καθημερινότητας. Οι απαντήσεις του γονέα δίνονται σε 7βαθμη κλίμακα. Το ερωτηματολόγιο αξιολογεί, τρεις διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών: την Εξωστρέφεια, το Αρνητικό Θυμικό και τον Έλεγχο με προσπάθεια. Οι απαντήσεις των γονέων έδειξαν ότι στα παιδιά αποδίδεται περισσότερο το χαρακτηριστικό του Ελέγχου με προσπάθεια. Επίσης, βρέθηκε ότι, οι γονείς απέδωσαν σημαντικά περισσότερο Έλεγχο με προσπάθεια στα κορίτσια, σε σχέση με τα αγόρια. Ακόμα αναφορικά με την ηλικία των παιδιών, γονείς απέδωσαν σημαντικά περισσότερη Εξωστρέφεια αλλά και περισσότερο Αρνητικό Θυμικό στα μικρότερα παιδιά σε σχέση με τα μεγαλύτερα. Η συμβολή της παρούσας έρευνας έγκειται στο ότι, προσφέρει δεδομένα από δείγμα Ελλήνων γονέων σχετικά με τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας τα οποία αποδίδουν στα παιδιά τους. Τέτοια ευρήματα μπορούν να αξιοποιηθούν για ερευνητικούς, διαγνωστικούς και ψυχοπαιδαγωγικούς σκοπούς.

Λέξεις κλειδιά: Ιδιοσυγκρασία, προσχολικά παιδιά, Εξωστρέφεια, Αρνητικό Θυμικό, Έλεγχος με προσπάθεια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

1.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Θεωρητικό μέρος- Εισαγωγικά

1.1. Ιδιοσυγκρασία-Προσωπικότητα: Ορισμός και διάκριση των όρων

Είναι σημαντικό να εξετάσουμε την έννοια της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών, καθώς αυτή αποτελεί την βάση της ανθρώπινης προσωπικότητας. Συγκεκριμένα, η ιδιοσυγκρασία περιλαμβάνει το σύνολο των χαρακτηριστικών που ενυπάρχουν στο παιδί από την γέννηση του και τα οποία, μέσα από την αλληλεπίδραση του παιδιού με το περιβάλλον του, θα σχηματίσουν αργότερα την ενήλικη προσωπικότητα του (Grist & McCord, 2010).

Όπως αναφέρεται στους Grist and McCord (2010), οι Rothbart and Derrybery (1981), ορίζουν την ιδιοσυγκρασία ως μια σταθερή, βιολογική συλλογή από χαρακτηριστικά, τα οποία διαφοροποιούνται σε κάθε άτομο, οριζόμενα από την αντιδραστικότητα και την αυτορρύθμιση του. Ακόμα αναφέρουν πως επηρεάζεται από την κληρονομικότητα, την ωρίμανση και τις εμπειρίες του κάθε ατόμου. Αρκετοί ερευνητές υποστηρίζουν πως η ιδιοσυγκρασία είναι αποτέλεσμα τόσο βιολογικών όσο και γενετικών παραγόντων (Buss & Plomin, 1975, Strelau, 1987, Thomas & Chess 1977). Ως αντιδραστικότητα, ορίζεται ο τρόπος που αντιδρά το άτομο στις αλλαγές που υφίσταται το περιβάλλον του. Ενώ, αυτορρύθμιση είναι οι διαδικασίες τις οποίες ενεργοποιεί το άτομο ώστε να ρυθμίσει αυτές του τις αντιδράσεις (Rothbart & Derrybery, 1981 όπ. ανάφ. στο Τσιάρα, 2016). Επιπλέον όμως αναφέρεται, ότι κάποια χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας μπορεί να μην εμφανιστούν με την γέννηση του ατόμου, αλλά να αναδυθούν αργότερα κατά την παιδική ηλικία. Ακόμα κάποιοι ερευνητές αναφέρουν, πως ενώ υπάρχει ένας βαθμός σταθερότητας σε κάποια από τα χαρακτηριστικά αυτά, μπορούν να αλλάξουν κατά την ανάπτυξη του ατόμου και σε απόκριση με τα βιώματα του (Rothbart & Bates, 2006 όπ. ανάφ. στους Grist & McCord 2010).

Η προσωπικότητα όμως από την άλλη πλευρά περιλαμβάνει ένα σύνολο σταθερών χαρακτηριστικών του ατόμου. Μια παραδοσιακή οπτική των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας, τουλάχιστον σύμφωνα με κάποια

θεωρητικά μοντέλα, είναι πως αυτή αποκτιέται περισσότερο βαθμιαία μέσω των εμπειριών που βιώνει το άτομο, είναι δηλαδή προϊόν ανατροφής παρά της «φύσης», αποκτιέται μέσω της μάθησης, δεν υπάρχει εγγενής (Rothbart & Bates, 2006 όπ. ανάφ. στους Grist & McCord, 2010).

Καθώς το παιδί μεγαλώνει αλληλεπιδρά με το περιβάλλον γύρω του αντιμετωπίζοντας κάποιες καταστάσεις και αποκομίζοντας εμπειρίες. «Όλα αυτά τον βοηθούν να διαμορφώσει την προσωπικότητα του, η οποία περιλαμβάνει μεν την ιδιοσυγκρασία, ωστόσο είναι ευρύτερη έννοια που χαρακτηρίζεται και από άλλα στοιχεία όπως ο τρόπος σκέψης και συμπεριφοράς καθώς και τα συναισθήματα του κάθε ανθρώπου» (Feldman, 2009. Fontana, 1996. Rothbart et al., 2000. Rothbart & Derryberry, 1981. Rothbart & Hwang, 2005. Rothbart & Putman, 2002. Shiner & Caspi, 2003 όπ. ανάφ. Τσιάρα, 2016 σελ.10).

1.2. Διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας στα παιδιά

Αρχικά, οι Thomas και Chess, οι οποίοι ασχολήθηκαν με την μελέτη της ιδιοσυγκρασίας στα παιδιά, με την Διαχρονική Μελέτη της Νέας Υόρκης (New York Longitudinal Study- NYLS) κατέληξαν μέσα από την έρευνα τους σε εννέα διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας. Το επίπεδο δραστηριότητας, η ρυθμικότητα, η προσέγγιση/απόσυρση, η προσαρμοστικότητα, τα αισθητηριακά όρια, η ποιότητα της διάθεσης, η ένταση της αντίδρασης, η αφηρημάδα η διάρκεια προσοχής και η επιμονή (Rothbart, 2012).

Ακόμα οι Tomas και Chess (1990), κατηγοριοποίησαν τα βρέφη σε εύκολα, δύσκολα και βραδυψυχικά. Στα «εύκολα» βρέφη ταξινομούνται όσα προσαρμόζονται εύκολα σε νέες καταστάσεις, είναι ευδιάθετα και μπορούν να ηρεμίσουν με ευκολία. Στα «δύσκολα» βρέφη υπάγονται όσα δυσκολεύονται να συνηθίσουν σε νέες καταστάσεις, αντιδρούν έντονα και έχουν αρνητική διάθεση. Τέλος, στα «βραδυψυχικά» υπάγονται όσα παιδιά στην αρχή επιδείκνυαν κάποια δυσκολία στην προσαρμογή αλλά στην συνέχεια γινόταν πιο εύκολο, είχαν ήπιες αλλά και αρνητικές αντιδράσεις (Thomas & Chess, 1990 όπ αναφ. Weiss, M.S, 1993)

Όπως αναφέρουν οι Putman και Rothbart στο άρθρο τους (Putman & Rothbart, 2006), ανέπτυξαν την θεωρία για την μέτρηση της ιδιοσυγκρασίας στα παιδιά προσχολικής ηλικίας, καταλήγοντας στον εντοπισμό τριών

διαστάσεων. Την Εξωστρέφεια (extraversion/surgency), τον Έλεγχο με προσπάθεια (effortful control) και το Αρνητικό Θυμικό (negative affectivity). Ο Έλεγχος με προσπάθεια, περιλαμβάνει τον έλεγχο της προσοχής, τον ανασταλτικό έλεγχο, την αντιληπτική ευαισθησία και της χαμηλής έντασης απόλαυση (Putman & Rothbart, 2006). Η Εξωστρέφεια αφορά θετικά συναισθήματα, όπως η επιθυμία των παιδιών για ζεστασιά και την συναναστροφή με άλλους ανθρώπους, την αποδοχή και το επίπεδο δραστηριότητας. Το Αρνητικό Θυμικό αφορά την συχνότητα και την ένταση του φόβου, την απογοήτευση, το άγχος που μπορεί να προκαλείται από τις εξωτερικές διεγέρσεις και τη λύπη (Grist & McCord 2010).

1.3. Άλλες πλευρές της ανθρώπινης ιδιοσυγκρασίας

Δύο ακόμα πλευρές της ανθρώπινης ιδιοσυγκρασίας είναι η Συναισθηματική ρύθμιση (*Emotional regulation*) και η Αυτοσυγκράτηση ή Αναστολή της συμπεριφοράς (*Behavioral inhibition*). Η συναισθηματική ρύθμιση αφορά την ικανότητα ρύθμισης των συναισθημάτων, με σκοπό το άτομο να πετύχει κάποιους στόχους. Μπορεί να συσχετιστεί με κάποια επιτεύγματα που συμβαίνουν κατά την παιδική ηλικία όπως είναι ο κοινωνικός ανταγωνισμός, η σχολική ετοιμότητα και ψυχιατρικά προβλήματα (Eisenberg, Spinrad & Eggum, 2010 όπ. αναφ. Tan, Armstrong, Cole, 2013). Οι Goldsmith et al αναφέρουν στο άρθρο των Tan, Armstrong & Cole (2013), ότι οι διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας επικεντρώνονται στις ατομικές διαφορές της συναισθηματικότητας και μπορούν να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη της (Calkins, 1994 όπ. αναφ.. Tan, Armstrong, Cole, 2013). Στον χώρο της ψυχολογίας, λίγες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί που να υποστηρίζουν ότι τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας κατά την νηπιακή ηλικία μπορούν να επηρεάσουν την ανάπτυξη της συναισθηματικής ρύθμισης (Tan, Armstrong, Cole, 2013).

Μια ακόμη πλευρά της ανθρώπινης ιδιοσυγκρασίας είναι η Αυτοσυγκράτηση ή Αναστολή της συμπεριφοράς. Η αυτοσυγκράτηση είναι ένα χαρακτηριστικό της ανθρώπινης ιδιοσυγκρασίας, που περιλαμβάνει την τάση του ατόμου να προκαλεί φόβο και οξυμένη εγρήγορση ως αντίδραση σε μη οικίες καταστάσεις και ανθρώπους (Fox, Henderson, Marshall, Nichols & Ghera, 2005; Fox Henderson, Rubin, Calkins & Schmidt, 2001 όπ. αναφ. Lamm, Walker, Degan, Henderson, Pine, McDermott and Fox, 2014). Αναφέρουν επίσης,

πως ο φόβος μιας καινούργιας κατάστασης που μπορεί να βιώσει το παιδί κατά την νηπιακή ηλικία και η κοινωνική διστακτικότητα του, αυξάνουν τις πιθανότητες εμφάνισης άγχους αργότερα κατά την ανάπτυξη του. Ωστόσο, επισημαίνουν πως δεν αποτελεί κανόνα ότι όλα τα παιδιά που θα παρουσιάσουν αυξημένη αυτοσυγκράτηση θα έχουν και προβλήματα άγχους αργότερα (Lamm, Walker, Degnan, Henderson, Pine McDermott & Fox, 2014). Τέλος, γίνεται αναφορά ότι ένας αριθμός ερευνών εξετάζει τους παράγοντες που συμβάλουν στην εξέλιξη της νηπιακής αυτοσυγκράτησης με την εμφάνιση προβλημάτων άγχους αργότερα (Lamm, Walker, Degnan, Henderson, Pine McDermott & Fox, 2014).

1.4. Η μελέτη της ιδιοσυγκρασίας σε μικρά παιδιά

Στο άρθρο της η Rothbart (2012), αναφέρει πως παρόλο που η ιδιοσυγκρασία έχει μεγάλη ιστορία και για πολλά χρόνια μελετάται από τους ερευνητές, σχετικά πρόσφατα το ενδιαφέρον των ερευνητών έχει αυξηθεί πολύ έντονα για την μελέτη της ιδιοσυγκρασίας στα παιδιά. Θεωρείται πως η ιδιοσυγκρασία επηρεάζει την ανάπτυξη του παιδιού και το αποτέλεσμα της, και αυτό πλέον αναγνωρίζεται ακόμα και από κλάδους που παραδοσιακά θεωρούσαν πως αυτό είναι αποτέλεσμα της κοινωνικοποίησης (Rothbart, 2011; Rothbart & Bates, 2006 όπ. αναφ. Rothbart, 2012).

Η παιδική προσωπικότητα και ιδιοσυγκρασία είναι ένα θέμα που δεν έχεις ερευνηθεί επαρκώς λόγω κυρίως μεθοδολογικών δυσκολιών (Μπεξεβέγκης & Παυλόπουλος, 1999). Για παράδειγμα, η θεωρία των πέντε παραγόντων (Five-factor theory), έχει υπάρξει το κυρίαρχο παράδειγμα για την μελέτη της προσωπικότητας σε ενήλικα άτομα (Gosling & John, 1999; Marsh et al. 2010 όπ. αναφ. Grist & McCord 2010). Για την αξιολόγηση της προσωπικότητας των ενηλίκων, οι ερευνητές χρησιμοποιούν ως κύριο εργαλείο το ερωτηματολόγιο αυτό-αναφοράς κάτι το οποίο είναι δύσκολο να χρησιμοποιηθεί από τα μικρά παιδιά (Achenbach & Rescorla, 2000 όπ. αναφ. L. Grist & M. McCord, 2010). Επομένως, όπως αναφέρουν στο άρθρο τους οι Grist & McCord, 2010, παρόλο που οι ατομικές διαφορές μεταξύ των ενηλίκων ατόμων έχουν εξεταστεί με όρους της θεωρία προσωπικότητας, οι ατομικές διαφορές των πολύ μικρών

παιδιών (από την γέννηση ως το νηπιαγωγείο) έχουν γίνει κυρίως αντιληπτές με όρους της ιδιοσυγκρασίας.

Όπως προαναφέρθηκε, μόλις την τελευταία εικοσαετία οι ερευνητές άρχισαν να δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και να μελετάνε την ιδιοσυγκρασία των μικρών παιδιών, καθώς και την σχέση αυτής με την μετέπειτα ανάπτυξη του παιδιού (Putnam & Rothbart, 2006). Όπως αναφέρουν οι Putnam και Rothbart στο άρθρο τους, (Putnam & Rothbart, 2006), η φύση της ίδιας της ιδιοσυγκρασίας εγείρει προβληματισμούς σε σχέση με την αξιολόγηση της στα παιδιά μικρής ηλικίας. Πιο αναλυτικά, οι αναπτυξιακές αλλαγές που συμβαίνουν στα παιδιά κατά την διάρκεια της νηπιακής ηλικίας, εγείρουν προβληματισμούς καθώς και δυσκολίες για την μέτρηση της ιδιοσυγκρασίας στα παιδιά (Putnam & Rothbart, 2006).

Επιπλέον, γίνεται αναφορά και από άλλους ερευνητές πως και στον τομέα της μελέτης της προσωπικότητας, παραδοσιακά είναι επικεντρωμένο μόνο για την μελέτη των ενηλίκων, όπως ήταν πριν από κάποια χρόνια και ο τομέας της ιδιοσυγκρασίας (Diener, 2000; Graziano, 2003; Rothbart, Ahadi, & Evans, 2000; Shiner, 1998; Stelau, 2001 όπ. αναφ. Majdandzic & Van den Boom, 2007). Τέλος, ένα θέμα που αναφέρεται πιο συχνά όταν μελετάται η προσωπικότητα παρά η ιδιοσυγκρασία είναι η ασυνέπεια μεταξύ της θεωρητικά προσδοκώμενης σταθερότητας στην συμπεριφορά και στη συμπεριφορά που εν τέλει παρατηρείται (Mischel, 2004 όπ. αναφ. Majdandzic & Van den Boom, 2007).

1.5. Μέτρηση της ιδιοσυγκρασίας σε μικρά παιδιά

Από την περασμένη εικοσαετία και έπειτα, οι ερευνητές άρχισαν να δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και να ερευνούν τις συσχετίσεις μεταξύ των ατομικών διαφορών στην ιδιοσυγκρασία των παιδιών και άλλων μεταβλητών όπως είναι η προσκόλληση, η ενσυναίσθηση, η συνείδηση και προβλήματα στην κοινωνική προσαρμογή (Guthrie et al., 1997; Kochanska, 1997; Lengua, Wolchik, Sandler, & West, 2000 όπ. αναφ. Putman & Rothbart, 2006). Έτσι λοιπόν, η αύξηση του ενδιαφέροντος για την ιδιοσυγκρασία των παιδιών, είχε ως αποτέλεσμα, οι ερευνητές να προσπαθήσουν να κατασκευάσουν εργαλεία που θα ήταν πιο κατάλληλα για μικρά παιδιά, σε σύγκριση με τα ερωτηματολόγια αυτό-αναφοράς για ενήλικες (Putnam & Rothbart, 2006).

Επιπλέον, γίνεται αναφορά από κάποιους ερευνητές σε ανασταλτικούς παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την μέτρηση της ιδιοσυγκρασίας στα παιδιά. Συγκεκριμένα οι Majdandzic & Van den Boom (2007), αναφέρουν πως οι έρευνες για την μέτρηση της προσωπικότητας των ενηλίκων βασιζονταν κυρίως σε αυτό-αναφορές, ενώ η μελέτη της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών βασίζεται σε παρατηρήσεις των γονέων ή ερωτηματολόγια συμπληρωμένα από τους γονείς. Γι' αυτό και η ασυμφωνία μεταξύ αυτών των δύο μεθόδων εγείρει κάποιους προβληματισμούς, δεδομένου ότι στα ερωτηματολόγια τα οποία απαντούν οι γονείς συγκαταλέγονται και παράγοντες όπως, να μην έχουν γίνει κατανοητές οι ερωτήσεις, να υπάρχει προκατάληψη από την μεριά των γονέων, καθώς και η εκτεταμένη γνώση που μπορεί να έχουν οι γονείς για την συμπεριφορά του παιδιού τους να διαφοροποιείται ανάλογα με το πλαίσιο αναφοράς (Majdandzic & Van den Boom, 2007).

Από το 1960 και έπειτα άρχισαν οι ερευνητές να δείχνουν ενδιαφέρον για την μελέτη της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών. Η πρώτη έρευνα που πραγματοποιήθηκε για την αξιολόγηση της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών ήταν η Διαχρονική Μελέτη της Νέας Υόρκης (NYLS). Οι ερευνητές προσπάθησαν μέσα από αυτή την έρευνα να εντοπίσουν τις διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών (Ahadi et al., 1993. Buss & Plomin, 1975, όπ. αναφ. στο Shiner, 2001. Carey, 1970. Garstein & Rothbart, 2003. Martin, 1994. McDevitt & Carey, 1978. Putman et al., 2001. Rothbart, 1981. Rothbart et al., 2001. Rowe & Plomin, 1977, όπ. αναφ. Τσιάρα, 2016). Στη Διαχρονική Μελέτη της Νέας Υόρκης, οι Thomas και Chess, όπως αναφέρει στο άρθρο της η Rothbart (Rothbart,2006), πήραν συνεντεύξεις από γονείς σχετικά με την συμπεριφορά των παιδιών τους ηλικίας δύο με έξι μηνών. Μέσα από την ανάλυση προέκυψαν εννέα διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας, δηλαδή το επίπεδο δραστηριότητας, τη ρυθμικότητα, την προσέγγιση/απόσυρση, την προσαρμοστικότητα, τα αισθητηριακά όρια, την ποιότητα της διάθεσης, την ένταση της αντίδρασης, την αφηρημάδα, την διάρκεια της προσοχής και την επιμονή (Rothbart,2006).

Ακόμα, ο Carey το 1970, μέσα από την δημιουργία μιας σειράς ερωτηματολογίων για την αξιολόγηση της ιδιοσυγκρασίας των μικρών παιδιών, ήταν ο πρώτος ερευνητής που ασχολήθηκε με τη κατασκευή ενός εργαλείου και αυτός που υποστήριξε, με βάση την προϋπάρχουσα κατηγοριοποίηση των Thomas και Chess (1981), ότι τα βρέφη μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες, τα εύκολα, τα δύσκολα και βραδυψυχικά (Carey,1981 όπ. αναφ. Τσιάρα 2016).

Μια ακόμα έρευνα, για την αξιολόγηση της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών, πραγματοποιήθηκε από τους Hirvonen, Aunola, Alatura, Vilijaranta και Nurmi (2013). Στόχος τους ήταν να εξετάσουν σε πιο βαθμό τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών (αφηρημάδα, αυτοσυγκράτηση, διάθεση και τα αρνητικά συναισθήματα) συμβάλουν σε προβληματικές συμπεριφορές και στην δυσπροσαρμοστικότητα που παρουσιάζουν τα παιδιά όταν πρόκειται να φέρουν σε πέρας μια δραστηριότητα (π.χ. αποφυγή των εργασιών, άγχος και αίσθημα ανικανότητας) (Hirvonen, Aunola et al., 2013). Ακόμα, αναφέρουν πως ένας τρόπος για να κατανοήσει κανείς τις επιρροές και τις αντιδράσεις ενός παιδιού, είναι μέσα από την ιδιοσυγκρασία, δηλαδή τα εγγενή ατομικά χαρακτηριστικά του κάθε ατόμου. Τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας μπορούν να αντικατοπτρίσουν την ένταση της αντίδρασης που προκαλούν κάποιες καταστάσεις στους μαθητές και τον προσανατολισμό του μαθητή προς ή μακριά από αυτή (Ahadi & Rothbart, 1994. Derryberry & Rothbart, 1997 όπ.αναφ. Hirvonen, Aunola et al., 2013). Επομένως, κατέληξαν μέσα από την έρευνα τους, πως όσο περισσότερο αφηρημένα ήταν τα παιδιά τόσο περισσότερο έδειχναν να αποφεύγουν τις εργασίες. Ακόμα τα παιδιά που έδειξαν να έχουν υψηλό βαθμό αυτοσυγκράτησης, φάνηκε επίσης να έχουν και υψηλό βαθμό άγχους και αίσθημα ανικανότητας (Hirvonen, Aunola et al., 2013).

Καθώς οι ερευνητές άρχισαν να δείχνουν ενδιαφέρον για την μέτρηση της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών, δημιουργήθηκαν κάποια εργαλεία που εξυπηρετούσαν τον σκοπό αυτό. Αρχικά, τα εργαλεία που αναπτύχθηκαν βασίστηκαν στις διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας όπως προτάθηκαν από τους Tomas και Chess το 1981 (Τσιάρα, 2016). Στην συνέχεια ο Carey, που ήταν ο πρώτος ο οποίος κατασκεύασε μια σειρά ερωτηματολογίων για την αξιολόγηση της ιδιοσυγκρασίας στα παιδιά διαφορετικών ηλικιών, βασίστηκε στις εννέα διαστάσεις, όπως είχαν προταθεί από την Διαχρονική Μελέτη της Νέας Υόρκης (NYLS). Έτσι λοιπόν εξέτασε την κάθε διάσταση μέσα από τις απαντήσεις των γονέων, οι οποίοι αξιολογούσαν τη συμπεριφορά του παιδιού τους σε διάφορες καταστάσεις (Carey, 1970. McDevid & Carey, 1978 όπ αναφ. Τσιάρα, 2016).

Για παιδιά ηλικίας 3-8 ετών αναπτύχθηκε το Ερωτηματολόγιο Ιδιοσυγκρασίας Παιδιών (CBQ) (Rothbart, Ahadi, & Hershey, 1994. Rothbart, Ahadi, Hershey & Fisher, 2001 όπ αναφ. Putnam & Rothbart, 2006). Το εργαλείο αυτό κατασκευάστηκε ώστε να μετρήσει την ιδιοσυγκρασία η οποία βασίζεται στις ατομικές διαφορές του κάθε ατόμου, στην αντιδραστικότητα και στην αυτορρύθμιση όπως αυτές μπορούν να επηρεαστούν από τη

κληρονομικότητα αλλά και από τις καθημερινές εμπειρίες των παιδιών (Rothbart & Derryberry, 1981 όπ. αναφ. Putnam & Rothbart, 2006). Τα πεδία που περιλαμβάνονται στο εργαλείο αυτό εξετάζουν τα θετικά και αρνητικά συναισθήματα, την κινητοποίηση, το επίπεδο δραστηριότητας και την προσοχή (Putman & Rothbart, 2006). Στο ερωτηματολόγιο ιδιοσυγκρασίας παιδιών (CBQ) ζητιέται από τους γονείς να βαθμολογήσουν τα παιδιά τους σε μια επτάβαθμη κλίμακα στην οποία το 1 σήμαινε «δεν ταιριάζει καθόλου στο παιδί μου» και το 7 «ταιριάζει απόλυτα στο παιδί μου» (Putman & Rothbart, 2006). Ακόμα, και σε αυτή την περίπτωση αναγνωρίστηκαν οι τρεις διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας , η Εξωστρέφεια, το Αρνητικό Θυμικό και ο Έλεγχος με προσπάθεια. Ο Έλεγχος με προσπάθεια περιλαμβάνει την εστίαση της προσοχής, τον ανασταλτικό έλεγχο και της χαμηλής έντασης ευχαρίστηση (Putnam & Rothbart, 2006). Η Εξωστρέφεια περιλαμβάνει χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας όπως, την αποδοχή, το επίπεδο δραστηριότητας και την ευχαρίστηση. Στο Αρνητικό Θυμικό συμπεριλήφθηκαν η συχνότητα και την ένταση του φόβου, η απογοήτευση, ο θυμός και η χαμηλής έντασης ευχαρίστηση (Grist & McCord 2010. Putnam & Rothbart, 2006).

Μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε στον ελληνικό χώρο, για την αξιολόγηση της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών, είναι αυτή της Τσιάρα Ευαγγελίας (2016). Σκοπός της έρευνας ήταν να μελετήσει την ιδιοσυγκρασία των παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, καθώς και την σχέση της ιδιοσυγκρασίας με την αυτοαντίληψη και τις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών (Τσιάρα,2016). Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο CBQ-VSF των Putman & Rothbart (2006). Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν την ύπαρξη των 3 διαστάσεων της ιδιοσυγκρασίας, την Εξωστρέφεια, το Αρνητικό Θυμικό και τον Έλεγχο με προσπάθεια, με απαλοιφή όμως κάποιων ερωτήσεων.

Όπως αναφέρεται στο άρθρο της Rothbart (2012), οι έρευνες για την μέτρηση της ιδιοσυγκρασίας στα παιδιά έχουν βασιστεί σε διάφορα εργαλεία όπως τα ερωτηματολόγια, μετρήσεις στο εργαστήριο και παρατήρηση στο σπίτι. Καθένα από αυτά έχει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του (Rothbart, 2011. Rothbart & Bates 2006, όπ. αναφ. Rothbart, 2012). Κάποια από τα πλεονεκτήματα αυτών είναι, στα ερωτηματολόγια ότι είναι οικονομικά, βασίζονται στις παρατηρήσεις των γονέων ή των δασκάλων οι οποίοι είναι σε θέση να γνωρίζουν ένα μεγάλο κομμάτι από την καθημερινότητα και τις συμπεριφορές των παιδιών. Τέλος, τα ερωτηματολόγια επιτρέπουν μετρήσεις

διαφορετικών μεταβλητών της ιδιοσυγκρασίας, την ίδια στιγμή (Rothbart, 2011. Rothbart & Bates 2006, όπ. αναφ. Rothbart, 2012).

Σχετικά με τις παρατηρήσεις στο εργαστήριο, αυτές επιτρέπουν στους ερευνητές να ελέγχουν τις συνθήκες του περιβάλλοντος και να μετρούν με ακρίβεια για παράδειγμα τον χρόνο αντίδρασης, την ένταση και την διάρκεια της συμπεριφοράς του παιδιού. Ενώ οι παρατηρήσεις στο φυσικό περιβάλλον του σπιτιού ή του σχολείου μας δίνουν μεγαλύτερη εγκυρότητα (Rothbart, 2011. Rothbart & Bates 2006, όπ. αναφ. Rothbart, 2012).

Από την άλλη μεριά καθεμία από αυτές τις μεθόδους έχει και τα μειονεκτήματά της. Τα ερωτηματολόγια για παράδειγμα, συμπληρώνεται από τους γονείς ή τους δασκάλους και μπορεί να περιγράψουν το παιδί όχι με αντικειμενικό αλλά με έναν πιο επιθυμητό τρόπο. Οι μετρήσεις στο εργαστήριο μπορεί να περιορίζονται στο βαθμό και την συχνότητα της συμπεριφοράς και ακόμα είναι πιθανό να υπάρχει επιρροή από το ένα επεισόδιο στο άλλο. Οι παρατηρήσεις στο φυσικό περιβάλλον είναι οικονομικά πιο δαπανηρές και χρονοβόρες (Rothbart, 2011. Rothbart & Bates 2006, όπ. αναφ. Rothbart, 2012). Τέλος, όπως αναφέρουν οι Majdandzic & Van den Boom (2007), κάθε μια από αυτές τις μεθόδους αξιολόγησης έχει τα θετικά στοιχεία και τους περιορισμούς της, όμως το πλεονέκτημα να συγκεντρώνεις στοιχεία από διαφορετικές πηγές συστήνεται από κάποιους ερευνητές (Kagan, Snidman, McManis, Woodward, & Hardway, 2002, όπ αναφ. Majdandzic & Van den Boom, 2007).

1.6. Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στον διεθνή χώρο για την αξιολόγηση της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών, με την χρήση άλλων εργαλείων

Έχουν πραγματοποιηθεί πολλές έρευνες στον χώρο της ψυχολογίας που εξετάζουν την ιδιοσυγκρασία και την προσωπικότητα παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, με την χρήση διαφόρων εργαλείων. Μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Grist, Socha και McCord (2012), εξετάζει την προσωπικότητα των μικρών παιδιών, μέσα από την θεωρία των πέντε παραγόντων (Five Factor Theory), με την χρήση του εργαλείου M5-PS. Η θεωρία των πέντε παραγόντων (FFT) έχει υπάρξει η κύρια δομή για την μελέτη

της προσωπικότητας στα ενήλικα άτομα (Gosling & John, 1999; Marsh et al., 2010 όπ. αναφ. Grist, Socha & McCord, 2012). Ωστόσο τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερες έρευνες εφαρμόζουν την θεωρία των πέντε παραγόντων σε εφήβους και παιδιά (e.g. Costa & McCrae, 1994; Digman & Shmelyov, 1996; Kohnstamm et al., 1998 όπ. αναφ. Grist, Socha & McCord, 2012). Η έρευνα λοιπόν έδειξε, ότι όντως αυτό το θεωρητικό μοντέλο είναι εφαρμόσιμο στα παιδιά μικρής ηλικίας και μπορεί να αντικαταστήσει τα παραδοσιακά μοντέλα ιδιοσυγκρασίας όταν πρόκειται να περιγράψει τις ατομικές διαφορές των μικρών παιδιών (Abe & Izaed, 1999; Asendorpf & Denissen, 2006; De Pauw, Mervielde, & Van Leeuwen, 2009; Grist & McCord, 2010; Halverson et al., 2003 όπ. αναφ. Grist, Socha & McCord, 2012). Επιπλέον, αναφέρουν πως υπάρχει ένα μειονέκτημα στο βαθμό που η θεωρία των πέντε παραγόντων ενσωματώνει τις ατομικές διαφορές των παιδιών νηπιακής ηλικίας με αυτές των ενηλίκων. Συγκεκριμένα, παρόλο που αρκετές μετρήσεις, βασιζόμενες στην θεωρία των πέντε παραγόντων, έχουν αναπτυχθεί για την χρήση σε παιδιά και εφήβους δεν είναι κατάλληλες για τα παιδιά νηπιακής ηλικίας εξαιτίας των σημαντικών αλλαγών που συμβαίνουν στα παιδιά μεταξύ ηλικίας 3 με 5 σε αντίθεση με την ηλικία των 6 και μεγαλύτερα (Grist, Socha & McCord, 2012).

Μια ακόμα έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί από τους Grist και McCord (2010), συγκρίνει και αντιπαραβάλλει μετρήσεις του ταμπεραμέντου και της προσωπικότητας παιδιών νηπιακής ηλικίας. Σκοπός της έρευνας ήταν να εξετάσει την ιδιοσυγκρασία, χρησιμοποιώντας το εργαλείο που έχει προταθεί από τους Rothbart και Derryberry (1981) το CBQ, και την προσωπικότητα, χρησιμοποιώντας μια νέα έκδοση από το μοντέλο των πέντε παραγόντων, το M5-PreSchool (M5-PS; Grist & McCord, 2006), σε ένα δείγμα με παιδιά προσχολικής ηλικίας. Η έρευνα όντως έδειξε συσχετίσεις μεταξύ χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας όπως είναι η Εξωστρέφεια (Surgency), με το αντίστοιχο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας (Extraversion), του Αρνητικού Θυμικού (Negative Affect) με τον Νευρωτισμό (Neuroticism) και τον Έλεγχο με προσπάθεια (Effortful Control) με την Ευσυνειδησία (Conscientiousness) (Grist & McCord, 2010).

Τέλος, μία ακόμα έρευνα που πραγματοποιήθηκε στον χώρο της ψυχολογίας, ήταν από τους Majadandzic και Van den Boom το 2007. Σκοπός της έρευνας ήταν να εξετάσει την σταθερότητα των χαρακτηριστικών του ταμπεραμέντου παιδιών νηπιακής ηλικίας, σε σχέση με κάποιες καταστάσεις που βιώνουν και τον χρόνο (Majadandzic & Van den Boom, 2007). Για τον

σκοπό αυτό, χρησιμοποίησαν δύο μεθόδους. Αρχικά, χρησιμοποίησαν το CBQ (Rothbart, Ahadi, Hersey, & Fisher, 2001), το ερωτηματολόγιο το οποίο απαντούσαν οι γονείς για τα παιδιά τους και η δεύτερη μέθοδος ήταν παρατηρήσεις στο εργαστήριο όπου χρησιμοποίησαν το Laboratory Temperament Assessment Battery (Lab-TAB; Goldsmith, Reilly, Lemery, Longley, & Prescott, 1995) όπου αξιολογούσαν τις συναισθηματικές αντιδράσεις των παιδιών σε κάποιες καταστάσεις όπως στην χαρά, στον φόβο, στον θυμό, τη λύπη κλπ.(Majdandzic & Van den Boom, 2007). Κατέληξαν λοιπόν μέσα από τα ευρήματα τους, πως σε όλες τις περιπτώσεις εκτός από την «ντροπή» οι αναφορές των πατέρων στα ερωτηματολόγια ταίριαζαν πολύ περισσότερο, σε σχέση με αυτή των μητέρων, στην συμπεριφορά που παρατήρησαν οι ερευνητές να έχουν τα παιδιά στις συνθήκες του εργαστηρίου. Ακόμα βρήκαν πως η έκφραση της «λύπης» διαφέρει σημαντικά από την παρατηρούμενη συμπεριφορά στο εργαστήριο, σε σχέση με το σπίτι. Γενικότερα, παρατήρησαν πως υπήρχε χαμηλότερη σύγκλιση μεταξύ των αναφορών στα ερωτηματολόγια και της παρατήρησης στο εργαστήριο, για τα αρνητικά συναισθήματα παρά για τα θετικά (Majdandzic & Van den Boom, 2007).

1.7. Ο ρόλος του πλαισίου και του φύλου του γονέα στην μέτρηση της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών

Κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν πως η επίδραση του πλαισίου (π.χ. πλαίσιο οικογένειας και οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών) μπορεί να διατελέσει πολύ σημαντικό ρόλο, κατά την αξιολόγηση της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών, και να επηρεάσει την συμπεριφορά του παιδιού. Πιο αναλυτικά, υποστηρίζουν ότι το πλαίσιο μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά του κάθε ατόμου, δημιουργώντας ασυνεπείς συμπεριφορές απέναντι σε καταστάσεις (Mangelsdorf, Schoppe, & Buur, 2000 όπ. αναφ. Majdandzic & Van den Boom, 2007). Επιπρόσθετα, η συμπεριφορά του παιδιού μπορεί να διαφοροποιείται από τον ένα γονέα στον άλλο, ανάλογα με την σχέση που έχουν αναπτύξει (ο γονέας με το παιδί) και την μεταξύ τους αλληλεπίδραση (Mangelsdorf et al. όπ. αναφ. Majdandzic & Van den Boom, 2007). Όπως υποστηρίζουν οι Rothbart και Bates (1998), στο άρθρο των Majdandzic & Van den Boom (2007), ένα χαρακτηριστικό της ιδιοσυγκρασίας μπορεί να μην

εμφανίζεται εξίσου το ίδιο καλά σε όλες τις καταστάσεις/συνθήκες, παρόλα αυτά κάποια συνέπεια θεωρείται πως θα υπάρχει ακόμα και απέναντι σε διαφορετικά πλαίσια.

Ένα ακόμα στοιχείο το οποίο σύμφωνα με τους ερευνητές μπορεί να επηρεάσει την αξιολόγηση της ιδιοσυγκρασίας στα παιδιά είναι το αν οι αναφορές στα ερωτηματολόγια, δίνονται από την μητέρα ή τον πατέρα του παιδιού (Mangelsdorf, et al. 2000). Συγκεκριμένα, αναφέρουν πως η συμμετοχή των πατέρων σε έρευνες για την ιδιοσυγκρασία είναι πολύ μικρότερη από αυτή των μητέρων. Παρόλα αυτά, οι Mangelsdorf, et al. (2000) υποστηρίζουν, όπως αναφέρεται στο άρθρο των Majdandzic & Van den Boom (2007), ότι οι μητέρες και οι πατέρες παρατηρούν τα παιδιά τους σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια και σε διαφορετικές ώρες της μέρας και αναφέρουν ακόμα πως υπάρχουν στοιχεία που υποστηρίζουν πως η συμπεριφορά του παιδιού διαφέρει συστηματικά κατά τη διάρκεια αλληλεπίδρασης με τον πατέρα ή με την μητέρα.

1.8. Η παρούσα έρευνα

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να μελετηθεί, μέσα από τις απαντήσεις των γονέων, η ιδιοσυγκρασία παιδιών προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας αλλά και να διερευνηθούν πιθανές διαφορές στις αναφορές των γονέων για την ιδιοσυγκρασία του παιδιού τους με βάση το φύλο και την ηλικία του παιδιού. Επίσης, διερευνώνται πιθανές διαφορές στις αναφορές των γονέων για την ιδιοσυγκρασία του παιδιού τους με βάση την ηλικία και το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο (ΚΟΙΕ) των γονέων. Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο *Ερωτηματολόγιο Συμπεριφοράς των Παιδιών* (Children's Behavior Questionnaire-Very Short Form, Putnam & Rothbart, 2006). Η συμβολή της παρούσας έρευνας έγκειται στο ότι προσφέρει τις παραπάνω πληροφορίες σχετικά με τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας παιδιών προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας με βάση ένα δείγμα Ελλήνων γονέων, καθώς στην ελληνική βιβλιογραφία δεν υπάρχει επάρκεια σχετικών δεδομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1. Συμμετέχοντες

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας συμπληρώθηκαν συνολικά 117 ερωτηματολόγια, με αναφορά σε παιδιά προσχολικής και πρώτο-σχολικής ηλικίας. Συγκεκριμένα, συμμετείχαν 64 κορίτσια (54,7%) και 53 αγόρια (45,3%), ηλικίας από 38-93 μηνών (Μ.Ο.=73.09, Τ.Α.= 11.65) από δημόσια δημοτικά και παιδικούς σταθμούς της Θεσσαλονίκης.

Τα ερωτηματολόγια συμπλήρωσαν 117 γονείς (ένας γονέας για κάθε παιδί). Συγκεκριμένα συμμετείχαν 104 μητέρες (88,9%) και 13 πατέρες (11,1%). Σε ότι αφορά την ηλικία των γονέων, το 53,8% των μητέρων ήταν 30-39 και το 42,7% ήταν 40-49 ετών. Ενώ το 62,4% των πατέρων ήταν 40-49 ετών και το 24,8% ήταν 30-39 ετών. Για το 7,7% των πατέρων καταγράφηκε η απάντηση «Άλλο».

Όσον αφορά το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των γονέων, αυτό διαπιστώθηκε πως ήταν μέσο για το 23,9% των μητέρων και το 23,1% των πατέρων. Υψηλό ήταν για το 6,8% των μητέρων και το 14,5% των πατέρων και χαμηλό για το 3,4% των μητέρων και 13,7% των πατέρων. Για το 16,2% των μητέρων καταγράφηκε η απάντηση «Άλλο. Το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των γονέων καθορίστηκε από το επάγγελμα που είχαν δηλώσει. Συγκεκριμένα, οι γονείς που δήλωσαν ότι απασχολούνται ως γιατροί ή δικηγόροι κατετάγησαν στην κατηγορία «Υψηλό». Όσοι δήλωσαν ότι είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι, κατετάγησαν στη κατηγορία «Μέσο» και στην κατηγορία «Χαμηλό» κατετάγησαν όσοι γονείς δήλωσαν επαγγέλματα όπως αγρότες. Τέλος στην κατηγορία «Άλλο» κατετάγησαν όσοι γονείς δήλωσαν ότι είναι άνεργοι ή ασχολούνται με τα οικιακά.

2.2. Ερευνητικό Εργαλείο

Για την αξιολόγηση της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών χρησιμοποιήθηκε το *Ερωτηματολόγιο Συμπεριφοράς των Παιδιών* (Children's Behavior Questionnaire-Very Short Form, Putnam & Rothbart, 2006, μφ./προσαρμογή Ε. Καλλία, διδακτορική διατριβή σε εξέλιξη). Το ερωτηματολόγιο αφορά παιδιά ηλικίας 3-8 ετών και αποτελείται από 36 συνολικά προτάσεις. Το ερωτηματολόγιο απαντάται από τους γονείς των παιδιών για τα ίδια και εξετάζει τρεις διαστάσεις της Ιδιοσυγκρασίας. Η *Εξωστρέφεια* (surgency/extraversion) περιλαμβάνει 12 προτάσεις οι οποίες αφορούν την παρορμητικότητα, την υψηλής έντασης ευχαρίστηση, την ντροπαλότητα, και το επίπεδο δραστηριότητας του παιδιού (π.χ. «Συχνά ντρέπεται, ακόμα και όταν βρίσκεται με ανθρώπους που γνωρίζει πολύ καιρό»). Το *Αρνητικό θυμικό* (negative affectivity) αποτελείται και αυτό από 12 προτάσεις και αξιολογεί τον θυμό, την ανησυχία τη θλίψη και το φόβο του παιδιού (π.χ. «Όταν αναστατώνεται είναι δύσκολο να ηρεμίσει»). Τέλος, ο *Έλεγχος με προσπάθεια* (effortful control) περιλαμβάνει επίσης 12 προτάσεις που αξιολογούν την εστίαση της προσοχής, την ευαισθησία, την χαμηλής έντασης ευχαρίστηση και την εστίαση της προσοχής (π.χ. «Συχνά απορροφάται σε ένα βιβλίο με εικόνες και το κοιτάει για πολύ ώρα»).

Οι απαντήσεις δίνονται σε μια κλίμακα τύπου Likert με επτά διαβαθμίσεις όπου 1= «Καθόλου δεν ταιριάζει στο παιδί μου» και 7= «Ταιριάζει απόλυτα στο παιδί μου».

2.3. Διαδικασία

Όσον αφορά την διαδικασία χορήγησης των ερωτηματολογίων στους γονείς ήταν η εξής. Αρχικά, για τα ερωτηματολόγια που χορηγήθηκαν στο σχολείο, ζητήθηκε η έγκριση από τον διευθυντή και τους εκπαιδευτικούς του σχολείου. Στην συνέχεια, έγινε προφορική ενημέρωση των γονέων σχετικά με τον σκοπό της έρευνας και την δική τους συμβολή σε αυτή. Έπειτα, έγινε η χορήγηση του ερωτηματολογίου στους γονείς, το οποίο συμπλήρωναν στο σπίτι και το επέστρεφαν στο σχολείο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Περιγραφική στατιστική και συσχετίσεις

Ο Πίνακας 1 παρακάτω παρουσιάζει τις μικρότερες/μεγαλύτερες τιμές που έλαβαν οι 3 διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας με βάση τις απαντήσεις του δείγματος γονέων καθώς και τους μέσους όρους και τις τυπικές αποκλίσεις τους. Παρουσιάζονται επίσης οι συντελεστές συσχέτισης Pearson r μεταξύ των 3 διαστάσεων της ιδιοσυγκρασίας.

Πίνακας 1. Περιγραφική στατιστική και συντελεστές συσχέτισης Pearson r μεταξύ των 3 διαστάσεων της ιδιοσυγκρασίας

	Min.	Max.	M.O.	T.A.	1.	2.
1. Εξωστρέφεια	2.63	5.63	4.51	.68	-	
2. Έλεγχος με προσπάθεια	3.22	6.89	5.55	.80	.07	-
3. Αρνητικό Θυμικό	2.20	6.20	4.42	.81	.35**	.17

$p < .001$

Από τους μέσους όρους του Πίνακα 1 φαίνεται ότι οι γονείς βαθμολογούν σχετικά υψηλά στην 7βάθμια κλίμακα τα παιδιά τους στον Έλεγχο με προσπάθεια. Επίσης, οι συντελεστές συσχέτισης δείχνουν ότι οι αναφορές των γονέων για την Εξωστρέφεια συσχετίζονται με σημαντική θετική συσχέτιση με τις αναφορές τους για Αρνητικό Θυμικό.

Διαφορές μεταξύ ομάδων

Προκειμένου να διερευνηθεί αν το φύλο και η ηλικία των παιδιών συνδέονταν με διαφορές στις απαντήσεις των γονέων για την ιδιοσυγκρασία, εφαρμόστηκαν στα δεδομένα δύο αναλύσεις διακύμανσης (ANOVAs). Οι εξαρτημένες μεταβλητές ήταν οι 3 παράγοντες της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών. Ανεξάρτητες μεταβλητές ήταν είτε το φύλο των παιδιών (2 ομάδες) είτε η ηλικία του παιδιού (2 ομάδες). Καθώς τα δεδομένα της έρευνας συγκέντρωναν την ηλικία του κάθε παιδιού σε μήνες, διαμορφώθηκαν δύο ηλικιακές ομάδες: τα μικρότερα παιδιά 30-72 μηνών και τα μεγαλύτερα παιδιά 73-99 μηνών.

Ως προς το ρόλο του φύλου των παιδιών, βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάλογα με το φύλο στις απαντήσεις των γονέων. Συγκεκριμένα, οι γονείς απέδωσαν σημαντικά περισσότερο Έλεγχο με προσπάθεια στα κορίτσια σε σχέση με τα αγόρια ($F_{(1, 108)} = 6.598, p = .012$, κορίτσια $M=5.72$, αγόρια $M=5.34$). Επίσης, βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάλογα με την ηλικία των παιδιών στις απαντήσεις των γονέων. Συγκεκριμένα, οι γονείς απέδωσαν σημαντικά περισσότερη Εξωστρέφεια αλλά και περισσότερο Αρνητικό Θυμικό στα μικρότερα παιδιά σε σχέση με τα μεγαλύτερα ($F_{(1, 108)} = 5.416, p = .022$ και $F_{(1, 108)} = 7.258, p = .008$ αντίστοιχα). Οι μέσοι όροι ήταν για την Εξωστρέφεια: μικρότερα παιδιά $M=4.71$, μεγαλύτερα παιδιά $M=4.40$ και για το Αρνητικό Θυμικό: μικρότερα παιδιά $M=4.71$, μεγαλύτερα παιδιά $M=4.28$.

Ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των γονέων, ούτε η ηλικία ούτε το ΚΟΙΕ διαφοροποιούσαν τις απαντήσεις των γονέων για την ιδιοσυγκρασία των παιδιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η παρούσα έρευνα είχε ως στόχο να μελετήσει, μέσα από τις αναφορές των γονέων, την ιδιοσυγκρασία των παιδιών προσχολικής και πρώτο-σχολικής ηλικίας και να διερευνήσει πιθανές διαφορές στην ιδιοσυγκρασία των παιδιών με βάση το φύλο και την ηλικία τους. Επίσης, στόχος ήταν να διερευνήσει πιθανές διαφορές στις αναφορές των γονέων, για την ιδιοσυγκρασία των παιδιών τους, με βάση το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο (ΚΟΙΕ) τους.

Η δομική εγκυρότητα του εργαλείου CBQ-VSF έχει επιβεβαιωθεί από προηγούμενες έρευνες τόσο στο εξωτερικό (Putnam & Rothbart, 2006) όσο και στην Ελλάδα (Γαλατισπούλου, Τσιάρα, Δερμιτζάκη, & Καλλία, 2017). Επομένως, στην παρούσα εργασία αξιοποιήθηκαν οι 3 προτεινόμενοι τύποι ιδιοσυγκρασίας: Εξωστρέφεια, Αρνητικό Θυμικό και Έλεγχος με προσπάθεια.

Στην παρούσα έρευνα βρέθηκε, μέσα από τις στατιστικές αναλύσεις, ότι οι Έλληνες γονείς βαθμολόγησαν τα παιδιά τους σχετικά υψηλά στην 7βάθμια κλίμακα ως προς τον Έλεγχο με προσπάθεια. Το ίδιο εύρημα αναφέρει και μια άλλη ελληνική έρευνα της Τσιάρα (2016). Στις αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν για να διερευνηθεί αν το φύλο και η ηλικία των παιδιών συνδέονταν με διαφορές στις απαντήσεις των γονέων για την ιδιοσυγκρασία, βρέθηκε πράγματι ότι υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις των γονέων με βάση το φύλο και την ηλικία των παιδιών. Αναλυτικά, οι γονείς απέδωσαν σημαντικά περισσότερο Έλεγχο με προσπάθεια στα κορίτσια σε σχέση με τα αγόρια. Το ίδιο ακριβώς εύρημα αναφέρουν και οι Majadandzic και Van den Boom (Majadandzic & Van den Boom, 2007) στη δική τους έρευνα, στην οποία οι μητέρες απέδωσαν περισσότερο Έλεγχο με προσπάθεια στα κορίτσια σε σχέση με τα αγόρια. Επίσης, το εύρημα αυτό βρίσκεται σε συνάφεια και με την έρευνα της Τσιάρα (Τσιάρα, 2016) που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα Ελλήνων γονέων και βρήκε στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάλογα με το φύλο στις απαντήσεις των γονέων. Αναλυτικά, βρέθηκε ότι οι γονείς αποδίδουν περισσότερη Εξωστρέφεια στα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια και σημαντικά περισσότερο Έλεγχο με προσπάθεια στα κορίτσια.

Ακόμα, στη δική μας έρευνα βρέθηκαν σημαντικές διαφορές ανάλογα με την ηλικία των παιδιών, η οποία διαμορφώθηκε σε δύο ομάδες, τα μικρότερα

παιδιά (30-72 μηνών) και τα μεγαλύτερα παιδιά (73-99 μηνών). Συγκεκριμένα, οι γονείς απέδωσαν σημαντικά περισσότερη Εξωστρέφεια αλλά και περισσότερο Αρνητικό Θυμικό στα μικρότερα παιδιά σε σχέση με τα μεγαλύτερα. Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Majadandzic και Van den Boom (Majadandzic & Van den Boom, 2007), οι οποίοι χρησιμοποίησαν δύο ερευνητικές μεθόδους, το ερωτηματολόγιο CBQ και τις παρατηρήσεις στο εργαστήριο LAB-TAB, βρέθηκε αρχικά στις μετρήσεις του εργαστηρίου, πως η ηλικία των παιδιών δεν έδειξε να επηρεάζει τα αποτελέσματα καθώς η διαφορά στις ηλικιακές ομάδες ήταν μικρή. Κάτι το οποίο παρατηρούμε να βρίσκεται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, όπου η ηλικία των παιδιών συνδέονταν με διαφορές στις απαντήσεις των γονέων. Αυτή η ασυμφωνία μπορεί να οφείλεται είτε στο διαφορετικό εργαλείο που χρησιμοποιούν οι δύο έρευνες είτε πιο πιθανό το ότι στην έρευνα των Majadandzic και Van den Boom, δεν υπήρχε μεγάλο εύρος στις ηλικιακές ομάδες των παιδιών.

Ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των γονέων, στην παρούσα έρευνα δεν βρέθηκε να διαφοροποιούνται οι απαντήσεις των γονέων για την ιδιοσυγκρασία των παιδιών, ούτε από την ηλικία ούτε από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των γονέων. Ενώ στην έρευνα της Τσιάρα βρέθηκε ότι οι μεγαλύτερες σε ηλικία μητέρες (40-49) ετών απέδιδαν στα παιδιά σημαντικά υψηλότερες δεξιότητες Διαχείρισης συναισθημάτων και Ενσυναίσθηση, σε σχέση με τις νεότερες μητέρες. Μια πιθανή εξήγηση για την ασυμφωνία αυτή στα ερευνητικά ευρήματα ίσως είναι το γεγονός πως στην παρούσα έρευνα το δείγμα των γονέων ήταν αρκετά μικρότερο σε σχέση με την έρευνα της Τσιάρα.

Ένα ακόμη εύρημα της παρούσας εργασίας ήταν η σημαντική θετική συσχέτιση στις αναφορές των γονέων μεταξύ της Εξωστρέφειας και του Αρνητικού Θυμικού. Από έρευνες στον χώρο της ψυχολογίας, όπου μελετούν την προσωπικότητα των παιδιών χρησιμοποιώντας την θεωρία των πέντε παραγόντων (FFT), όπως αυτή των Grist και McCord (Grist & McCord, 2010), αναφέρεται πως υπάρχει στατιστικά υψηλή συσχέτιση ανάμεσα στο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας Προθυμία (Agreeableness) με την Ευσυνειδησία (Conscientiousness) και τον Νευρωτισμό (Neuroticism). Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας, βρέθηκε αρκετά μεγάλη και θετική συσχέτιση, το χαρακτηριστικό της ιδιοσυγκρασίας Εξωστρέφεια (Surgency) με το αντίστοιχο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας Εξωστρέφεια

(Extraversion). Επιπλέον, υπήρξε στατιστικά σημαντική (θετική) συσχέτιση του Αρνητικού Θυμικού με το χαρακτηριστικό της προσωπικότητας Νευρωτισμός, καθώς επίσης και με το χαρακτηριστικό της Προθυμίας (αρνητική συσχέτιση). Επιπρόσθετα, ο Έλεγχος με προσπάθεια βρέθηκε ότι συσχετίζεται θετικά με την Ευσυνειδησία.

Περιορισμοί και Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Αναφορικά με τους περιορισμούς της παρούσας έρευνας, ένα μειονέκτημα ήταν ότι το δείγμα των γονέων που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν αρκετά μικρό (117 γονείς). Αυτό αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για περαιτέρω αναλύσεις. Επίσης, το δείγμα των πατέρων στην παρούσα έρευνα ήταν πολύ μικρό (13 πατέρες), περιορισμός που αποτυπώνεται στις περισσότερες σχετικές έρευνες. Μελλοντικές έρευνες με δείγμα Ελλήνων γονέων θα μπορούσαν να εξετάσουν αν υπάρχουν διαφορές στο πώς αντιλαμβάνονται οι πατέρες σε σχέση με τις μητέρες την ιδιοσυγκρασία των παιδιών.

Ακόμα τα ερευνητικά δεδομένα προήρθαν μόνο από τις υποκειμενικές αναφορές των γονέων. Στο μέλλον, θα μπορούσε πέρα από τις αναφορές των γονέων να υπάρχουν αναφορές και από τους δασκάλους των παιδιών για να εξετάσουμε αν υπάρχουν διαφορές στο πώς αντιδρούν τα παιδιά σε σχέση με το περιβάλλον που βρίσκονται και τους ανθρώπους που έχουν γύρω τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενογλώσση βιβλιογραφία

- Grist, C. L., & McCord, D. M. (2010). Individual differences in preschool children: temperament or personality, *Infant and Child Development*, 19, 264-274.
- Grist, C. L., Socha A., & McCord, D. M. (2012). The M5-PS-35: A Five-factor personality questionnaire for preschool children. *Journal of Personality Assessment*, 94(3), 287-295.
- Hirvonen, R., Aunola, K., Alatupa, S., Viljaranta, J., & Nurmi, J. E. (2013). The role of temperament in children's affective and behavioral responses in achievement situations. *Learning and Instruction*, 27(1) 21-30.
- Lamm, C., Walker, O. L., Degnan, K. A., Henderson, H.A., Pine, D. S., McDermott, J. M., & Fox, N. A. (2014). Cognitive control moderates early childhood temperament in predicting social behavior in 7-year-old children. *Developmental Science*, 17(5), 667-681.
- Majdandzic, M., & Van den Boom D. C. (2007). Multimethod longitudinal assessment of temperament in early childhood. *Journal of Personality* 75(1), 121-68.
- Putnam, S. P., & Rothbart, M. K. (2006). Development of short and very short forms of the children's behavior questionnaire. *Journal of Personality Assessment*, 87(1), 103-113.
- Calkins, S. D. (2012). *Temperament and its Impact on Child Development: Comments on Rothbart, Kagan, Eisenberg and Schermerhorn and Bates*. Encyclopedia on Early Childhood Development.
Ανακτήθηκε στις 02 Ιουλίου 2017 από την διεύθυνση: <http://www.child-encyclopedia.com/temperament/according-experts/temperament-and-its-impact-child-development-comments-rothbart-kagan>
- Rothbart, M. K. (2012). *Early temperament and psychosocial development*. Encyclopedia on Early Childhood Development.
Ανακτήθηκε στις 02 Ιουλίου 2017 από την διεύθυνση: <http://www.child-encyclopedia.com/temperament/according-experts/early-temperament-and-psychosocial-development>

Tan P. Z., Armstrong L. M., & Cole, P. M (2013). Relations between temperament and anger regulation over early childhood. *Social Development*, 22(4), 755–772.

Weiss, D. (1993). *Temperament traits and temperament types: Psychologists studying individual differences in people have identified the following nine traits as parts of temperament*. The Program for Infant/Toddler Caregivers. Ανακτήθηκε στις 15 Ιουνίου 2017 από την διεύθυνση: <http://www.pa-pat.org/wp-content/uploads/sites/9/2016/06/HANDOUT-Nine-Temperament-Traits-Three-Temperament-Types.pdf>

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Γαλατσοπούλου, Α., Τσιάρα, Ε., Δερμιτζάκη, Ε., & Καλλία, Ε. (2017, Μάιος). Διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας προσχολικών και πρωτοσχολικών παιδιών με βάση τις αναφορές των γονέων τους. Αναρτημένη εργασία στο 16^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας, Θεσσαλονίκη.

Μπεζεβέγκης, Η., & Παυλόπουλος, Β. (1999). *Η επίδραση χαρακτηριστικών της οικογένειας στην αξιολόγηση της προσωπικότητας των παιδιών από τους γονείς*, 98-99, 99-120. Ανακτήθηκε στις 20 Μαρτίου 2017 από την διεύθυνση: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/7326/7047>

Τσιάρα Ε. (2016). *Η ιδιοσυγκρασία μικρών παιδιών και οι σχέσεις της με τις κοινωνικές δεξιότητες και την αυτοαντίληψη τους*. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, ΠΜΣ «Επιστήμες της Αγωγής: Παιδαγωγικό Παιχνίδι και Παιδαγωγικό Υλικό στην πρώτη παιδική ηλικία», Π.Τ. Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.